

Araştırma Makalesi

Türkiye’de Kentleşme ve Göç Konulu Tezlerin Veri Bilimiyle Analizi (1979-2024)

Data-Driven Analysis of Theses on Urbanization and Migration in Türkiye (1979–2024)

Kandemir ATÇEKEN Öğr. Gör. Dr., Mersin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi kandemira@mersin.edu.tr https://orcid.org/0000-0002-7131-0968
--

Makale Geliş Tarihi	Makale Kabul Tarihi
22.04.2025	02.08.2025

Öz

Göç, çeşitli toplumsal ve yapısal koşullarla şekillenen, çok boyutlu bir süreçtir. Türkiye’de bu olgu; sanayileşmeyle hız kazanan iç göç, 1960’lardan itibaren başlayan yurtdışına işçi göçü, 1990’larda artan zorunlu göç ve son yıllarda yoğunlaşan uluslararası göç biçimleriyle kentleri doğrudan etkilemektedir. Bu çalışma, Türkiye’de kentleşme ve göç konularında hazırlanmış 540 lisansüstü tezi; başlık, yıl, tür, üniversite, enstitü, ana bilim dalı, anahtar kelimeler ve özet bilgileri üzerinden inceleyerek bu alanın dönemsel, mekânsal ve tematik eğilimlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada kullanılan bibliyometrik analiz, doğal dil işleme, anahtar kelime eğilim analizi, mekânsal görselleştirme ve örtük konu modelleme yöntemleriyle desteklenmiştir. Bulgular; dönemsel olarak; iç göç, zorunlu göç ve toplumsal cinsiyet konularının erken dönemlerden itibaren sürekli olarak ele alınan temalar olduğunu göstermektedir. Suriyeliler konulu tezlerde bir dönem belirgin bir yoğunluk yaşanmış, ancak zamanla bu ilginin azaldığı görülmüştür. Mekânsal olarak; bazı şehirlerin tezlerde daha fazla yer alması, yalnızca niceliksel bir durumu değil, aynı zamanda bu kentlerin göç bağlamında taşıdığı özgün koşulları yansıtmaktadır. Tematik olarak ise; mevsimlik göç, sosyal uyum ve suç gibi konular görece az incelenmiş olsa da gelişime açık temalar olarak öne çıkmaktadır. Buna karşılık; afetler, iklim değişikliği ve teknolojik gelişmelerin göç üzerine etkileri gibi konuların tezlerde çok sınırlı düzeyde çalışıldığı ve belirgin temalara dönüşmediği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentleşme, göç, lisansüstü tezler, veri bilimi, bibliyometrik analiz

Abstract

Migration is a multidimensional process shaped by various social and structural factors. In Türkiye, this phenomenon has significantly influenced cities through different forms: internal migration accelerated by industrialization, labor migration abroad starting from the 1960s, forced migration increasing in the 1990s, and a recent rise in international migration. This study analyzes 540 graduate theses on urbanization and migration in Türkiye by examining their titles, years, types, universities, institutes, academic departments, keywords, and abstracts. The aim is to identify the temporal, spatial, and thematic trends in this field. The analysis is supported by bibliometric methods combined with natural language processing, keyword trend analysis, spatial visualization, and latent topic modeling techniques. Findings clearly reveal trends across three dimensions. Temporally, internal migration, forced migration, and gender have remained consistently studied themes over time. Theses focusing on Syrians became particularly prominent during a specific period, but interest in this topic has since declined. Spatially, the prominence of certain cities in thesis topics reflects not only quantitative frequency but also the

Önerilen Atıf /Suggested Citation

Atçeken, K., 2025, Türkiye’de Kentleşme ve Göç Konulu Tezlerin Veri Bilimiyle Analizi (1979-2024), Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 60(3), 2476-2493.

unique migration-related characteristics of these urban areas. Thematically, issues such as seasonal migration, social integration, and crime have received limited attention, yet stand out as areas with potential for further research. In contrast, more contemporary topics such as disasters, climate change, and technology-related aspects of migration have been addressed only minimally and have yet to emerge as dominant themes in graduate research.

Keywords: Urbanization, migration, graduate theses, data science, bibliometric analysis

1. Giriş

Kentleşme ve göç, küresel ölçekte toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel yapılarında derin değişimlere yol açan çok boyutlu ve dinamik süreçlerdir. Birleşmiş Milletler İnsani Yerleşim Programı'nın yayımladığı Dünya Şehirler Raporu 2022'ye göre, 1950 yılında dünya nüfusunun yalnızca %25'i şehirlerde yaşarken, bu oranın 2020 yılında %50'ye yükseldiği ve önümüzdeki 50 yıl içinde ise %58'e ulaşması beklenmektedir (UN-Habitat, 2022). Kırsal alanlardan kentsel bölgelere yönelik göç hareketleri, kentlerin demografik, ekonomik ve mekânsal yapısını dönüştürmekte ve bireylerin yaşam biçimlerini yeniden şekillendirmektedir. Bu süreçte sanayileşme, ekonomik fırsatlar, güvenlik arayışı ve sosyal hizmetlere erişim gibi faktörler göç hareketlerini yönlendiren temel unsurlar arasında yer almaktadır. Günümüzde ise uluslararası göç, zorunlu göç ve mülteci hareketliliği, kentleşme sürecini daha karmaşık hale getirmektedir.

Bu eğilimler çerçevesinde, Türkiye'nin göç ve kentleşme süreçleri, ülkenin tarihsel ve coğrafi özelliklerinin yanı sıra, bölgesel ve küresel politik dinamiklerden de önemli ölçüde etkilenmiştir. 1950'li yıllar itibarıyla, sanayileşme ve ekonomik kalkınma sürecinin kırsal bölgelerden kentsel alanlara yoğun bir iç göç dalgası getirmesiyle, İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük metropollerde nüfus hızla artmış ve bu durum, plansız kentleşme, altyapı yetersizlikleri ve konut sorunları gibi çeşitli sosyoekonomik zorlukları da beraberinde getirmiştir. 1980'li yıllarda yaşanan ekonomik krizler ve bölgesel istikrarsızlıklar, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden batıya yönelik göç hareketlerini daha da artırmıştır. 1990'lı yıllarda artan terör olayları ise, özellikle Güneydoğu Anadolu'dan büyük şehirlere zorunlu göçleri tetiklemiş, kentlerdeki sosyal uyum ve entegrasyon sorunlarını daha da derinleştirmiştir. 1999 Marmara Depremi ve 2023 Kahramanmaraş Depremi gibi büyük doğal afetler ise, afet bölgelerinden nispeten güvenli bölgelere kitlesel göçleri başlatmış, bu göç dalgaları kentsel altyapı üzerinde ekstra bir baskı oluşturarak yönetim zorluklarını artırmıştır. 2011 yılından itibaren Suriye iç savaşı nedeniyle Türkiye, Suriyeli mültecilerin yoğun akınına uğramıştır; özellikle İstanbul, Gaziantep, Şanlıurfa ve Hatay, bu göç dalgasından en çok etkilenen şehirler arasında yer almıştır. Bu yeni göç dalgası, var olan kentleşme ve göç dinamiklerini daha da karmaşık bir hale getirirken, yerel yönetimlerin sosyal hizmetler, konut, eğitim ve sağlık altyapısı gibi temel hizmetleri sağlamadaki kapasitelerini zorlamıştır. Geçmişten günümüze gerçekleşen göç süreçleri, kentsel alanlardaki planlama ve yönetim stratejilerinin yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır.

Bu çalışma, Türkiye'de kentleşme ve göç konularında hazırlanmış 540 lisansüstü tezi; başlık, yıl, tür, üniversite, enstitü, ana bilim dalı, anahtar kelimeler ve özet bilgileri üzerinden analiz ederek dönemsel, tematik ve mekânsal eğilimleri belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, bibliyometrik analiz; doğal dil işleme (DDL), yıllara göre anahtar kelime eğilim analizi, mekânsal görselleştirme ve örtük konu modelleme (LDA) teknikleriyle desteklenerek çok boyutlu bir analiz yöntemi benimsenmiştir. Bibliyometrik analiz, akademik üretimi sayısal ölçütlerle değerlendirme olanağı sunarken; DDL teknikleri, metinlerdeki kavramsal örüntüleri ortaya çıkararak tematik yapıları çeşitlendirmiştir. Özellikle LDA analiziyle, tezlerde açık ve örtük biçimde yer alan temalar belirlenmiş; bu temalar arasındaki kavramsal ilişkiler analiz edilerek, anahtar kelimeler düzeyinde oluşan bağlantılar ağ grafiğiyle görselleştirilerek yorumlanmıştır. Literatürde bibliyometrik yöntemlerin verimliliğinin yeterince ortaya konmadığına dair tartışmalar bulunmaktadır (Passas, 2024; Raan, 2004). Bu bağlamda çalışma yalnızca klasik bibliyometrik tekniklerle sınırlı kalmayarak, veri bilimi temelli tekniklerle zenginleştirilmiştir.

1. Türkiye'de Kent ve Göç Olgusu

Göç, bireylerin veya hane halklarının yaşam alanlarını kalıcı olarak değiştirerek yeni bir yerleşim bölgesine geçtikleri, çok boyutlu ve karmaşık bir süreçtir. Göç hareketliliği, iç göç ve uluslararası göç olmak üzere iki temel kategoriye ayrılır. Genellikle ekonomik, sosyal veya çevresel tetikleyicilerin

etkisiyle daha iyi yaşam koşulları arayışı içinde gerçekleşen bu süreç, göç olgusunun dinamik ve çok yönlü yapısını ortaya koyar (White ve Lindstrom, 2005).

Türkiye'nin göç ve kentleşme tarihi incelendiğinde, Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana Türkiye'de göç ve kentleşme ilişkisi, 1923-1950, 1950-1980 ve 1980 sonrası olmak üzere üç ana dönemde belirgin kırılmalar göstermiştir (Kurt, 2003; Pusch ve Wilkoszewski 2010; Şengül, 2009).

1923-1950 yılları, kırsal-kent dinamiklerinde önemli değişimlerin yaşanmaya başladığı bir dönemdir. Bu sürecin başında, Lozan Barış Antlaşması kapsamında Yunanistan ile gerçekleştirilen nüfus mübadelesi, Türkiye'nin göç deneyimindeki ilk büyük ölçekli hareketlerden biri olmuştur. Türkiye, bu dönemde göç olgusuyla "soydaş" hareketliliği üzerinden tanışmıştır (İçduygu ve Sirkeci 1999b:249). Bunun yanı sıra, Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya gibi Balkan ülkelerinden gelen Türk ve Müslüman topluluklar da Türkiye'ye yerleşmiştir (Abadan Unat, 2015, s.262).

Bu dönemde, nüfusun yaklaşık dörtte üçü kırsal bölgelerde yaşamaya devam etmekte ve büyük ölçüde tarım sektöründe çalışmaktadır. 1950'li yıllara kadar, Ankara dışında belirgin bir kentleşme hareketi görülmemektedir (Sağlam, 2016). Tarık Şengül'e göre, bu yıllar ulus-devlet inşası sürecinin kentleşme aşaması olarak değerlendirilmektedir. Ankara, bu süreçte yeni Türkiye'nin simgesi olarak ön plana çıkmış ve göç hareketleri ağırlıklı olarak devletin kontrolünde ve Ankara'ya doğru gerçekleşmiştir (2009).

1950-1980 dönemi, Türkiye'de kır-kent politikalarının, göç dalgalarının ve toplumsal dönüşümlerin yoğunlaştığı bir evredir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ABD ve Dünya Bankası, az gelişmiş ülkelerin tarım sektörünü modernleştirerek ihracatlarını artıracaklarını savunmuş; bu doğrultuda traktör ve benzeri teknolojik girdilerin kullanımını teşvik etmiştir (Köymen, 1999, s.13). 1948'de Marshall yardımları çerçevesinde traktör kullanımının yaygınlaştırılması hedeflenmiş, böylece tarımsal üretim biçimleri köklü biçimde değişerek bölgesel toplumsal farklılaşma artmıştır (Kurt, 2003; Kıray, 1999). 1960'larda ise gübre, yüksek kaliteli tohum ve sulama tekniklerinin yaygınlaşmasıyla birim toprak verimini artırmaya yönelik çabalar yoğunlaşmıştır (Köymen, 1999, s.20).

Tarımda makineleşmenin getirdiği sonuçlar iki yönlü olmuştur. Bir yandan, artan maliyetlerle rekabet edemeyen kırsal nüfus kentlere göç etmeye başlamış; diğer yandan bazı köylüler, makineleri daha verimli kullanarak veya arsa kiralayarak küçük ölçekli üretimlerini sürdürebilmiştir (Akşit, 1999, s.185). Bu süreçte, nüfus artışıyla birlikte geleneksel toprak sistemleri dönüşüme uğramış; büyük toprak sahipleri ile küçük toprak sahibi veya topraksız köylüler arasındaki uçurum derinleşmiştir. Söz konusu faktörler, kırlardan kentlere göçün yaygınlık kazanmasına ve neredeyse kurumsallaşmasına neden olmuştur. Örneğin, 1950'de kentsel nüfus toplam nüfusun yalnızca %20'sini oluştururken, 1960'ta bu oran %25'e, 1970'te ise %30'a yükselmiştir (İçduygu ve Sirkeci, 1999, s.274). Göç hareketliliği sonucunda ortaya çıkan konut ihtiyacı, 1960'lı yıllarda gecekondu sorununun belirgin biçimde artmasına zemin hazırlamıştır (Şengül, 2009).

Aynı dönemde, dış göç de önemli bir faktör haline gelmiştir. 1960'lardan itibaren Avrupa'ya yönelen Türk işçi göçü, Türkiye'nin o dönemdeki ekonomik sıkıntılarına ve işsizliğe kısmi bir çözüm niteliğinde görülmüş; bu durum ayrıca dış politikada yeni açılımlara yol açmıştır (Abadan Unat, 2002). 1973 petrol krizi sonrasında artan dış borç ve ciddi ekonomik problemler, Türkiye'yi IMF ile müzakereye zorlamış; serbest ticaret politikaları, devletin sosyal ve tarımsal desteklerde kısıntıya gitmesi gibi öneriler gündeme gelmiştir. 24 Ocak 1980 Kararları, 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından uygulamaya konmuş ve Türkiye'nin neoliberal politikalara geçişinin başlangıç noktası olmuştur (Köymen, 1999, s.28).

1980 sonrası dönem, Türkiye'de politik ve ekonomik dönüşümün hız kazandığı, küreselleşme ve neoliberal politikaların etkisinin belirginleştiği bir süreci ifade etmektedir. Bu süreçte, devletin ekonomideki düzenleyici rolü azalırken; özelleştirme uygulamaları yaygınlaşmış, kamu sektörü küçülmeye başlamıştır (Kurt, 2003, s.75). Şengül (2009), bu dönüşümü "sermayenin kentleşmesi" olarak tanımlamakta; başlangıçta küçük ölçekli sermaye hareketleriyle şekillenen kentlerin, giderek devlet ve büyük sermayenin müdahaleleriyle daha kapsamlı ekonomik ve fiziksel dönüşümlere sahne olduğunu belirtmektedir. Aynı dönemde, 1990'lı yıllarla birlikte artan terör olayları ve özellikle Doğu ile Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşanan güvenlik sorunları, tarım ve hayvancılığı olumsuz etkileyerek kırsal kesimden kentlere göçü hızlandırmıştır (Kocatürk, 2021; Kurt, 2003). Ayrıca bu yıllar,

Türkiye'nin tarihinde ilk kez çok sayıda yabancı (Türk ve Müslüman olmayan) nüfusu barındırmaya başladığı ve kitlesel sığınma akımlarına sahne olduğu bir dönem olmuştur (İçduygu vd., 2014). 2011'de başlayan Suriye iç savaşı sonrasında ise Türkiye, yoğun bir Suriyeli göçü ile karşı karşıya kalmıştır (Erdoğan, 2024). Bu dönemde ayrıca, 1999 Marmara, 2011 Van ve 2023 Kahramanmaraş merkezli depremler gibi büyük ölçekli afetler, zorunlu göç hareketlerinin belirleyici faktörleri arasında yer almıştır (Tiryaki Yenilmez, 2023).

Sonuç olarak, günümüzde kentleşme ile göç arasındaki ilişki daha da güçlenmiştir. Türkiye'de 1980 nüfus sayımında %63 olan kentsel nüfus oranı, 2000'li yıllarda %70'e, 2010'da ise %77'ye yükselmiştir (Keleş, 2014, s.63). Türkiye'de ise 2020 yılında il ve ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı %93'e ulaşmıştır (TÜİK, 2021). Bu bağlamda, Türkiye'de kentleşme ve göç süreçlerinin tarihsel, toplumsal ve mekânsal dinamiklerini anlamak, güncel gelişmeleri doğru yorumlayabilmek açısından büyük önem taşımaktadır.

2. Yöntem

2.1. Veri Toplama

Bu çalışma, Türkiye'deki ulusal tez arşiv sistemi olan Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Tez Merkezi'nin tez.yok.gov.tr adresinde yer alan tezler üzerinden kapsamlı bir tarama gerçekleştirilerek oluşturulmuştur. Web sitesindeki sorgu alanında "kent" ve "göç" anahtar kelimeleri kullanılarak, arama türü "içinde geçsin" olarak seçilmiş; böylece tez adı, özet ve dizin (anahtar kelimeler) olmak üzere tüm alanlarda bu terimlerin geçtiği tezlerin listesine ulaşılmıştır. Bu teknikle, 1979-2024 yılları arasında yayımlanmış toplam 3773 lisansüstü tez tespit edilmiştir.

Elde edilen tez verileri, tez adı, yazar, danışman, yayın yılı, sayfa sayısı, üniversite, enstitü, ana bilim dalı, özet ve anahtar kelimeler gibi tüm erişilebilir bilgileri içerecek şekilde requests, BeautifulSoup ve colorama kütüphaneleri kullanılarak gerçekleştirilen web kazıma (web scraping) süreciyle toplanmış, ardından elde edilen veriler pandas aracılığıyla SQL veritabanına aktarılıp işlenmiştir.

Veri toplama sürecinin ikinci aşamasında, tez başlıkları taranmış ve yalnızca "göç" kelimesi geçen tezler filtrelenerek 540 tezden oluşan bir örneklem oluşturulmuştur. Bu adım, YÖK Tez Merkezi'nin sorgu sistemindeki teknik sınırlamalar nedeniyle daha fazla ilgili veriye erişmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Eğer başlangıçta yalnızca tez başlıkları içerisinde "kent" ve "göç" geçen tezler sorgulansaydı, sonuçlar yaklaşık 200 tezle sınırlı kalacaktı. Ayrıca bu aşamada, biyoloji, ziraat ve elektrik-elektronik mühendisliği gibi çalışma kapsamı dışında kalan alanlardaki tezler analiz dışı bırakılarak, veri setinin araştırma amacına uygunluğu sağlanmıştır.

2.2. Veri İşleme

Veriler toplandıktan sonra standartlaştırma ve temizleme süreçlerine tabi tutulmuştur. Tez başlıklarının web sitesinde genellikle "/" işaretiyle ayrılarak Türkçe ve İngilizce (veya başka bir dilde) biçimde birlikte kaydedildiği ve tezin yazıldığı dilin ilk sırada yer aldığı gözlemlenmiştir. Bu çalışmanın Türkçe olması nedeniyle, yalnızca Türkçe başlıkların dikkate alınmasını sağlayan bir betik geliştirilmiş ve tüm başlıklar tek bir sütunda birleştirilmiştir.

Danışman bilgileri unvanlarıyla birlikte kaydedildiğinden, isim ve unvanlar birbirinden ayrılarak farklı sütunlara aktarılmıştır. Benzer şekilde, üniversite, enstitü ve ana bilim dalı bilgileri de ayrıştırılarak her biri ayrı bir sütun halinde düzenlenmiştir.

Anahtar kelimelerin ise, genellikle Türkçe ve İngilizce biçimlerinin "=" işaretiyle eşleştirilmiş ve "," ile ayrılarak tekrar eden yapıda kaydedildiği görülmüştür. Bu nedenle yalnızca Türkçe anahtar kelimelerin tek bir sütunda ve temizlenmiş biçimde yer alması sağlanarak veri ön işleme süreci tamamlanmıştır.

2.3. Analiz Araçları ve Teknikler

Bu çalışmada, bibliyometrik analiz temel alınarak Doğal Dil İşleme (DDL), mekânsal görselleştirme ve Örtük Konu Modelleme (LDA) gibi veri bilimi uygulamaları bir arada kullanılmıştır. Böylece yalnızca klasik bibliyometrik yöntemlerle sınırlı kalınmamış; çeşitli modelleme ve görselleştirme teknikleriyle analizler zenginleştirilmiştir. Süreç Python programlama dili ile gerçekleştirilmiş, pandas, numpy, nltk,

re, scikit-learn, wordcloud, matplotlib, seaborn, networkx ve geopandas gibi açık kaynak kütüphaneler kullanılmıştır.

a) Bibliyometrik Analiz

Bibliyometri, bilimsel yayınların yapısal ve içeriksel özelliklerini sayısal olarak analiz etmeyi amaçlayan ve özellikle bilgisayar destekli araçlarla geniş veri kümelerinin değerlendirilmesine olanak tanıyan yöntemler arasında öne çıkmaktadır (Price, 1986, s.103). Bibliyometrik analiz, araştırmacıların çoğunlukla göz ardı ettiği bilimsel iletişimdeki düzenlilikleri ve desenleri açığa çıkarma potansiyeline sahiptir (Leydesdorff, 2001).

Bu çalışma kapsamında, 540 teze ait başlık, yıl, tür, üniversite, enstitü ve anabilim dalı bilgileri kullanarak akademik üretim dönemselsel, kurumsal ve yapısal boyutlarıyla incelenmiştir. Yıllara göre tez sayıları, üniversite ve enstitü dağılımları görselleştirilmiş; bu sayede tezlerin hangi yıllarda yoğunlaştığı ve hangi kurumlarda odaklandığı tespit edilmiştir. Ayrıca yazar, danışman ve anahtar kelime bilgilerinden yola çıkılarak sıklık analizleri yapılmıştır. Literatürde bibliyometrinin verimliliğiyle ilgili süregelen tartışmalar dikkate alınarak (Passas, 2024; Raan, 2004), Doğal Dil İşleme (DDL) ve Örtük Konu Modelleme (LDA) teknikleriyle analizler zenginleştirilmiştir.

b) Doğal Dil İşleme (DDL) – Kelime Bulutu ve Eğilim Analizi

DDL sürecinde tez başlıkları, özetleri ve anahtar kelimelerden oluşan metinler nltk ve re kütüphaneleriyle temizlenmiş; noktalama işaretleri ve sık geçen anlamsız kelimeler (stop words) çıkarılmıştır. Ardından wordcloud kütüphanesiyle kelime sıklıklarına dayalı görselleştirmeler oluşturulmuştur. Ayrıca anahtar kelimelerin yıllara göre değişimi pandas ve seaborn kullanılarak analiz edilmiştir. Böylece, temaların dönemselsel olarak nasıl değiştiği ve hangi kavramların hangi yıllarda öne çıktığı ortaya konmuştur.

c) Mekânsal Görselleştirme

Tez başlıklarında geçen şehir adları pandas kullanılarak metinlerden çıkarılmış, temizlenmiş ve sıklıklarına göre gruplandırılmıştır. Elde edilen veriler, geopandas ile Türkiye şehir sınırlarıyla eşleştirilmiş ve matplotlib.cm yardımıyla şehirlerdeki tez yoğunluklarını gösteren tematik bir harita oluşturulmuştur. Bu analiz, göç ve kentleşme konulu tezlerin coğrafi olarak hangi kentlere odaklandığını ortaya koymuştur.

d) Örtük Konu Modelleme (LDA)

Tez özetleri ve anahtar kelimeler kullanılarak scikit-learn kütüphanesi üzerinden örtük konu modelleme (LDA) tekniği uygulanmıştır. LDA, her belgenin (tezin) farklı oranlarda birden fazla temaya ait olabileceği varsayımıyla çalışan bir olasılıksal modeldir. CountVectorizer ile metinler sayısal hale getirilmiş, ardından model çalıştırılmıştır. Bu yöntem sayesinde, tezlerde açıkça belirtilmemiş örtük temalar tespit edilmiş; hangi temaların hangi tezlerde baskın olduğu hesaplanmıştır.

LDA çıktıları, networkx kütüphanesiyle ağ haritasına dönüştürülmüş; kavramsal kümelenmeler düğümler (anahtar kelimeler) ve kenarlar (ilişkiler) üzerinden görselleştirilmiştir. Düğüm büyüklükleri, kelime sıklıklarına göre; renkler ise kullanım yoğunluğuna göre belirlenmiştir. Bu sayede göç ve kentleşme literatüründeki tematik örüntüler görsel olarak analiz edilmiştir.

3. Bulgular

Bu bölümde, YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edilen göç ve kent temalı 540 lisansüstü teze ilişkin yapılan analizlerin sonuçları sunulmaktadır. İlk olarak, tezlerin tanımlayıcı özellikleri incelenmiş ve bu veriler doğrultusunda tez verilerinin genel profili ortaya konmuştur. Ardından, tez özetleri ve anahtar kelimeler üzerinden yürütülen doğal dil işleme (DDL) teknikleriyle tematik analiz gerçekleştirilmiş; zaman içerisindeki konu eğilimleri, mekânsal dağılım ve örtük konu modelleme (LDA) sonuçlarıyla birlikte değerlendirilmiştir. Böylece tezlerin hem nicel hem de nitel yönleri birlikte değerlendirilmiştir.

3.1. Tez Verilerinin Genel Profili

Bu bölümde, veri setini oluşturan 540 lisansüstü tezin temel özellikleri incelenmiştir. Tezler; tür, dil, danışman unvanı, niversite, enstitü ve ana bilim dalına göre sınıflandırılarak akademik üretim niceliksel profili ortaya konmuştur.

Çalışmada incelenen 540 lisansüstü tezin yaklaşık %80'i yüksek lisans, %20'si ise doktora tezlerinden oluşmaktadır. Sayfa sayısı bakımından, doktora tezlerinin ortalaması 275, yüksek lisans tezlerinin ise 149 olarak hesaplanmıştır. Tezlerin %86'sı Türkçe, %14' ise İngilizce olarak yayımlanmıştır.

Danışmanlık unvanlarına göre dağılım incelendiğinde, tezlerin %44' Prof. Dr., %28'inin Doç. Dr., %27'sinin ise Dr. Öğr. Üyesi unvanına sahip akademisyenler tarafından yönetilmiştir.

Tez sayılarının üniversitelere göre dağılımında, 28 tez ile İstanbul niversitesi ilk sırada yer almaktadır. Bu tezlerin tamamı, Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlanmıştır. İkinci sırada yer alan Orta Doğu Teknik niversitesi'nde (ODTÜ), oğunluğu Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı Sosyoloji Bölümü ile Fen Bilimleri Enstitüsü'ne bağlı şehir ve Blėe Planlama Anabilim Dalı'nda olmak üzere toplam 22 tez bulunmaktadır. nc sıradaki Gaziantep niversitesi'nde ise 21 tez üretilmiştir. Bu niversitede yer alan G Enstitüsü, kent ve g temalı çalışmaların artışında etkili bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

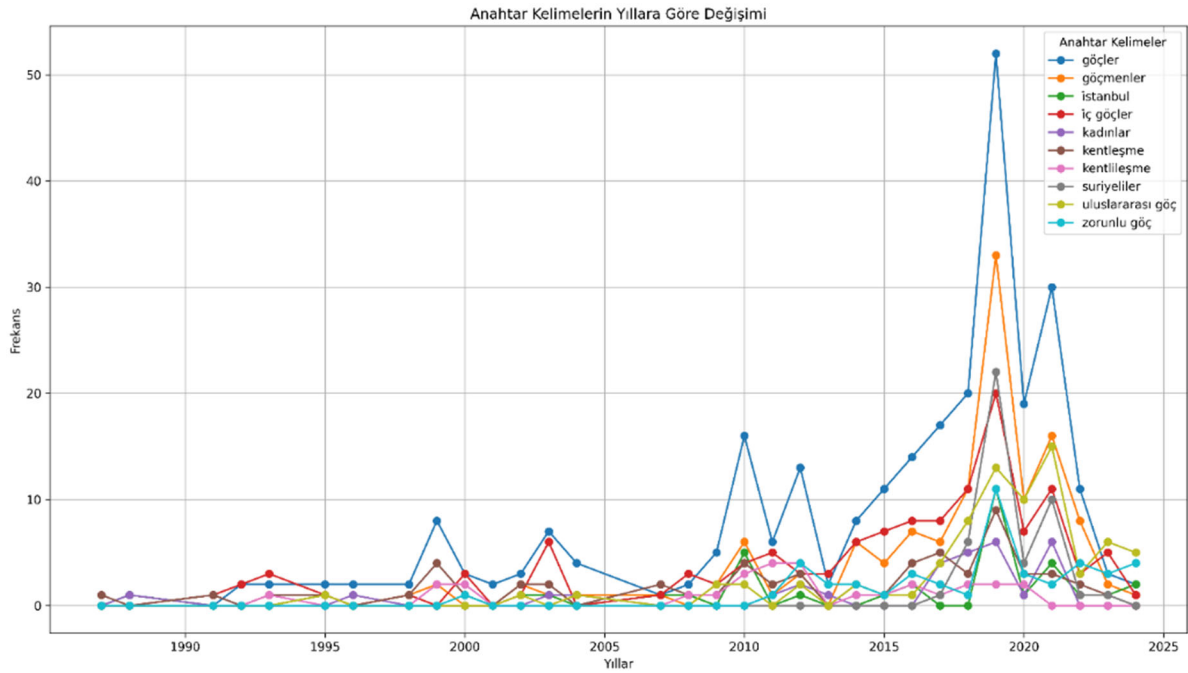
Enstitü dağılımı incelendiğinde tezlerin %70'inin Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde üretildiği görülmektedir. Bu durum, kent ve g çalışmalarının ağırlıklı olarak sosyal bilimler perspektifinden ele alındığını göstermektedir. Fen Bilimleri Enstitüsü, toplam tezlerin %11'ini oluşturmaktadır ve bu tezler genellikle Mimarlık, şehir ve Blėe Planlama ve Tarım Ekonomisi gibi mekânsal ve ekonomik alanlardaki disiplinlerde yoğunlaşmaktadır. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü ise tezlerin %10'unu üretmekle birlikte sosyal bilimler ve fen bilimleri alanlarını birlikte kapsamaktadır. Geriye kalan %9'luk bölüm ise Savunma Bilimleri, Türkiyat Araştırmaları, Güvenlik Bilimleri ve Stratejik Araştırmalar daha özel alanlara odaklanan enstitülere aittir.

Ana bilim dallarına göre dağılımda ise ilk sırada 98 tez ile Sosyoloji Ana Bilim Dalı yer almakta ve bu durum kentleşme ve g üzerine konuların ağırlıklı olarak sosyolojik perspektiften ele alındığını göstermektedir. Bu sırasıyla Kamu Yönetimi (32 tez), Coğrafya (26 tez), şehir ve Blėe Planlama (24 tez) ve Mimarlık (24 tez) ana bilim dalları takip etmektedir. Ayrıca, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, İktisat, alışma Ekonomisi ve Uluslararası ilişkiler gibi sosyal bilimlerden farklı disiplinler de kentleşme ve g konularında üretim yapmaktadır. Fen Bilimleri Enstitüsü'ne bağlı Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı'nın ilk on arasında yer alması ise, gn kırsal kalkınma ve tarımsal üretim gibi konularda önemli bir araştırma alanı olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Türkiye'de güç ve kentleşme konularında yapılan lisansüstü tez çalışmalarının büyük ölçüde sosyal bilimler perspektifinden ele alındığını ortaya koymaktadır. Sosyoloji, kamu yönetimi ve coğrafya gibi alanlar bu konuda akademik üretim merkezinde yer alırken; mimarlık, şehir ve blėe planlama gibi disiplinler ise mekânsal ve tasarımsal boyutlara odaklanmaktadır. Üniversite ve enstitü dağılımları, belirli kurumların bu alana yönelik uzmanlaşma eğilimini ve kurumsal kapasitesini yansıtmaktadır.

3.2. Tezlerin Metinsel İçeriğe Dayalı Analizi

Bu bölümde, kentleşme ve g konularına odaklanan lisansüstü tezlerin tez özetlerinden üretilen kelime bulutu haritası yer almaktadır. Metin madenciliği ve doğal dil işleme teknikleri kullanılarak yapılan bu analizler, çalışmanın yalnızca nicel değil, aynı zamanda kavramsal yönlerini de ortaya koymaktadır.

Grafik 1: Anahtar Kelimelerin Yıllara Göre Değişim Eğilimi

Grafik 1, Türkiye’de kentleşme ve göç konularında yapılan lisansüstü tezlerde kullanılan ilk 10 anahtar kelimenin yıllara göre değişim eğilimini göstermektedir. Yıllara göre değişim eğiliminde tezlerin anahtar kelimeleri tercih edilmiştir; çünkü başlık ya da özetlerde yer alan ifadeler, zaman zaman temsili olmayan veya ikincil içerikler barındırabilirken, anahtar kelimeler tezlerin odaklandığı kuramsal ve tematik çerçeveyi daha iyi yansıtmaktadır.

Grafiğin analizine geçmeden önce, Türkiye’de kentleşme ve göç tartışmasının tarihsel süreciyle, bu konularda üretilen akademik çalışmalar arasında bir zaman farkı veya kopukluk olduğu vurgulanmalıdır. Literatüre göre, Türkiye göç olgusuyla erken Cumhuriyet döneminde mübadele süreciyle tanışmış, 1960’lı yıllarda ise ekonomik temelli işçi göçü hareketleri yoğunlaşmıştır. 1980’li yıllara gelindiğinde yurtdışına göç edenler çoktan yerleşmiş, ikinci ve üçüncü kuşaklar ortaya çıkmış, hatta bazıları geri dönüş süreçlerini yaşamıştır. Benzer şekilde, iç göç hareketleri 1950’li yıllarda Ankara’ya, ardından da büyük metropollere yönelmiş ve 1980’lere dek yoğun evrelerden geçmiştir. Bu tarihsel bağlam nedeniyle, erken dönem lisansüstü tezlerin odak noktası doğrudan göçün kendisi değil; daha çok bu süreçlerin etkileri olmuştur. Örneğin, yurtdışına işçi göçü sonrası kentleşme ilişkisini inceleyen (Bay, 1987), yurtdışından dönen işçilerin siyasal tutumlarındaki değişimleri irdeleyen (Kemiksiz, 1989) gibi çalışmalar bu gerçekliği yansıtmaktadır. Benzer biçimde, kırsal alanlardan kentlere göçün önlenmesi (Atılğan, 1986), göç eden bireylerin sağlık konusundaki bilgilerinin araştırılması (Şanlı, 1988) veya göçün Türk sinemasındaki temsillerini (Güçhan, 1991) inceleyen çalışmalar, göç olgusunu belirli alt temalar veya bağlamlar üzerinden ele almışlardır.

Grafik 1’in sunduğu yıllık dağılım incelendiğinde, 1985-2000 arası dönemde kentleşme ve göç konularına yönelik tez sayısı oldukça sınırlı kalmış, yılda yalnızca birkaç çalışmayla temsil edilmiştir. Ancak 2000’li yılların ortalarından itibaren akademik üretimde artış yaşanmış, bu artış 2010 sonrası ivme kazanarak 2019 yılında 78 teze en yüksek noktaya ulaşmıştır. Zaman içerisinde, bu konulara yönelik akademik ilginin artmıştır.

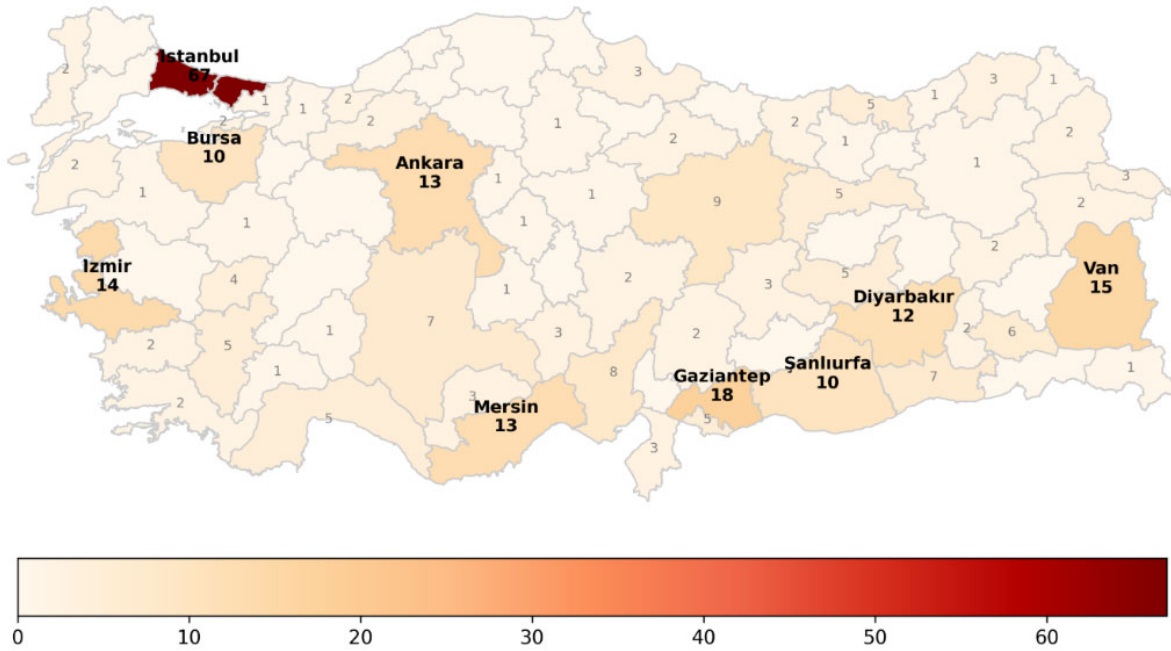
“Kentleşme” ve “göç” gibi benzer anahtar kelimeler hariç tutulduğunda, en sık karşılaşılan anahtar kelimeler arasında “İstanbul”, “iç göçler”, “kadınlar”, “Suriyeliler”, “uluslararası göç” ve “zorunlu göç” kavramları öne çıkmaktadır. Bunlar arasında en yaygın olanı “göçmenler” kelimesidir. Göçmen konulu tezlerde, göçmenlerin kentte karşılaştıkları yoksulluk halleri, yerel yönetimlerin sosyal yardım politikaları, göç ile din ve sosyal yaşam ilişkisi gibi konular yer almaktadır (Tekten Aksürmeli, 2019; Arslan Akay, 2019; Yaşar, 2019). Yine, toplumsal cinsiyet bağlamında göçmen kadınların emek süreçleri, aile içi roller ve şiddet temelinde ele alınan çalışmalar da dikkat çekmektedir (Çölgeçen, 2019; Şimşek, 2019; Uçar, 2019). Ayrıca “göçmenler” ile birlikte en sık geçen kelimelerden birisi “Suriyeliler

olmuştur. “Suriye” ifadesi, özellikle 2017–2024 yılları arasında tez başlıklarında yoğun olarak yer almakta; 2019 yılında zirveye ulaşmakta ve izleyen yıllarda azalan bir eğilim göstermektedir. Suriyelilere odaklanan tezler, toplam tezlerin yaklaşık %12’sini oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, tez özetlerinden elde edilen kelime bulutu haritası ile anahtar kelimeler üzerinden oluşturulan yıllara göre değişim grafiği birlikte değerlendirildiğinde, çalışmada öne çıkan “iç göçler”, “kadınlar”, “zorunlu göç” gibi kavramların yalnızca belirli dönemlere özgü geçici ilgilerden ibaret olmadığı, aynı zamanda uzun süreli akademik eğilimleri yansıttığı anlaşılmaktadır. Yalnızca “göçmenler” ifadesi, Suriye kaynaklı göçün etkisiyle son yıllarda çok daha yaygın biçimde ele alınmış ve toplam üretilen tezler içerisinde en çok çalışılan konulardan biri olmuştur. Ayrıca, kelime bulutu haritasında öne çıkan sosyal, ekonomik ve kültürel kavramlar, anahtar kelimeler içerisinde doğrudan yer almasa da göç süreçlerinin bu kavramlarla sıkı ilişki içerisinde olduğunu ve bu bağlamlarda çalışıldığını göstermektedir.

3.4. Tezlerin Mekânsal Dağılımı

Göç ve kentleşme konularında yapılan lisansüstü tezlerde yalnızca tematik eğilimler değil, çalışmalarda odaklanılan şehirlerin mekânsal dağılımı da önemli bir göstergedir. Şehir temelli analizler, göçün nedenleri, biçimleri ve etkileri açısından coğrafi bağlamın ne ölçüde belirleyici olduğunu ortaya koyar. Bu kapsamda, tez başlıklarında doğrudan yer alan şehir adları analiz edilerek oluşturulan Şekil 2, Türkiye coğrafyasında hangi şehirlerin daha yoğun biçimde akademik incelemeye konu olduğunu görselleştirmektedir.

Şekil 2: Tez Başlıklarında Geçen Şehir Adlarına Göre Oluşturulan Coğrafi Harita

Şekil 2’deki analiz sonuçlarına göre, 67 adet tez ile en sık çalışılan şehir İstanbul olarak öne çıkmaktadır. Lisansüstü tezlerde, İstanbul üzerine yapılan çalışmaların büyük bir kısmı iç göç süreçlerine odaklanmaktadır. Örneğin, kırsaldan İstanbul’a göç eden gençlerin gecekondulaşma süreçleri (Düzköylü, 1995), terör nedeniyle göç eden kadınların deneyimleri (Kayrak, 2019) veya tersine göç hareketleri kapsamında İstanbul’dan Giresun’a geri dönüş süreçleri (Bodur, 2019) gibi çalışmalar bu durumun göstergesidir. 2015 sonrasında ise İstanbul’daki göçmenlerin kentsel mekânlarla ilişkisi daha sık araştırılmış; Suriyelilerin mekânsal dağılımı (Kıratlı Aktaş, 2019) ve Taksim örneği üzerinden kamusal alanın dönüşümü (Alwaheidi, 2024) gibi çalışmalar bu dönemde ortaya çıkmıştır.

Ankara, Cumhuriyet döneminin planlı kentleşme politikalarının merkezi olması nedeniyle, erken dönem tez çalışmalarından bu yana göç araştırmalarında önemli bir yere sahiptir. İç göç süreçleri ve mekân ilişkisi üzerine yapılan çalışmaların yanı sıra, güncel literatürde de Ankara’nın göç politikalarındaki tarihsel rolünü inceleyen tezler yer almaktadır (Pustu, 2020).

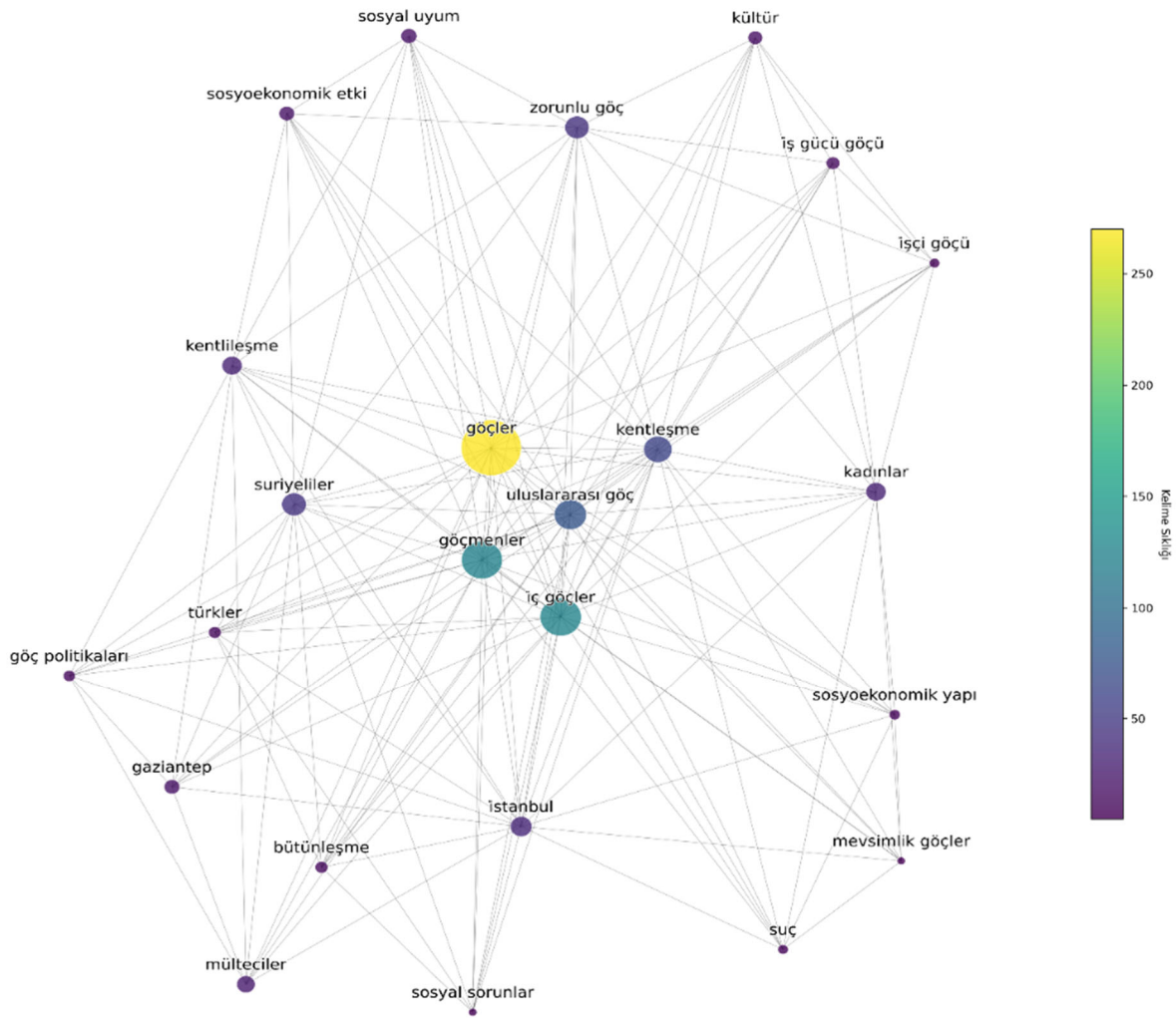
Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden Gaziantep, Van, Diyarbakır ve Şanlıurfa, 1990'lı yıllarda yaşanan terör olayları ve bölgesel eşitsizlikler nedeniyle zorunlu göç süreçlerinin merkezinde yer almıştır. Bu şehirlerin hem iç göç hem de Suriyeli göçmenlerin yoğunluğu nedeniyle akademik araştırmalarda sıklıkla yer bulduğu görülmektedir. Özellikle Gaziantep, hem sınır kenti oluşu hem de Suriyeli nüfusun yoğunluğu nedeniyle ve Şanlıurfa ise zorunlu göç politikaları ve uyum süreçleri bağlamında ön plana çıkmaktadır.

Mersin, Güneydoğu Anadolu illerine yakın konumu, bir liman kenti olması ve ekonomik anlamda çekiciliği nedeniyle çalışmaların yoğunlaştığı kentlerden birisi olmuştur. Özellikle zorunlu göç hareketleri, kentin demografik ve sosyo-ekonomik yapısında belirleyici bir rol oynamıştır. Kentte zorunlu göçlerin etkileri, Demirtaş ve Çay mahallelerinin farklı yıllarda araştırma konusu yapılmasından anlaşılmaktadır (Kaygalak 1999; Sarı 2004; Şimdi 2021).

Sonuç olarak, lisansüstü tezlerde en sık karşılaşılan şehirler; zorunlu göç, iç göçler, uluslararası göç gibi nedenlerle hareketliliğin yoğun yaşandığı bölgelerle ilişkilidir. İstanbul, kırsal göçten Suriyeli göçmenlerin mekânsal dağılımına kadar çok yönlü konularla öne çıkarken; Ankara, iç göç politikalarının tarihsel merkezi olarak önemlidir. Gaziantep, Şanlıurfa ve Diyarbakır gibi şehirler hem zorunlu göç hem de Suriyeli göçü bağlamında çalışılmıştır. Mersin ise, özellikle sosyo-ekonomik fırsatlar nedeniyle zorunlu göç tartışmasında yer almaktadır. Bu durum, tezlerdeki mekânsal yoğunlaşmanın yalnızca niceliksel değil, aynı zamanda tematik olarak da anlamlı kümelenmeler sunduğunu göstermektedir.

3.5. Tezlerin Tematik ve Kavramsal Modellemesi

Tezlerde kullanılan anahtar kelimelerin sadece sıklıklarını değil, aynı zamanda kavramlar arasındaki ilişkilerini incelemek, kentleşme ve göç konulu çalışmaların tematik yönelimlerini anlamak açısından önemlidir. Bu bağlamda, çalışmada anahtar kelimeler üzerinden yürütülen örtük konu modelleme (LDA) analiziyle lisansüstü tezlerdeki örtük temalar belirlenmiş ve bu temalar arasındaki bağlar ağ görselleştirmesi aracılığıyla ortaya çıkarılmıştır.

Şekil 3: Anahtar Kelimelere Göre LDA Modeli ile Üretilen Ağ Grafiği

Şekil 3’te, tezlerde geçen anahtar kelimelere dayanarak LDA modeliyle elde edilen tematik kümeler arasındaki ilişkileri gösteren bir ağ grafiği sunulmaktadır. Bu analizde, SQL veritabanından çekilen anahtar kelimeler ön işleme tabi tutulmuş; virgül ile ayrılmış metinler metin parçalayıcı (tokenizer) yardımıyla ayrıştırılarak temizlenmiştir. Ardından, frekans vektörü (CountVectorizer) ile bu kelimeler sayısal vektörlere dönüştürülmüş ve LDA modeli ile bu vektörler üzerinden örtük temalar (latent topics) ortaya çıkarılmıştır.

Bu temalar arasındaki kavramsal ilişkiler, networkx kütüphanesi kullanılarak ağ grafiği biçiminde görselleştirilmiştir. Grafikteki döğümler (nodes) anahtar kelimeleri, kenarlar (edges) ise bu kelimeler arasındaki ilişkiyi temsil etmektedir. Döğüm büyüklükleri kelime sıklığına göre, renk tonları ise kullanım yoğunluğuna göre belirlenmiştir. Açık tonlar daha sık kullanılan kavramları, koyu tonlar ise daha az tekrar edenleri göstermektedir.

Bu görselleştirme, kentleşme ve göç alanındaki tezlerde sık kullanılan kavramların birbirleriyle nasıl ilişkilendiğini göstermekte ve tematik bağlantıların daha net bir biçimde analiz edilmesini sağlamaktadır.

Ağ grafiği analizi sonuçlarına göre, en yüksek döğüm derecesine (node degree) sahip olan “göçler” anahtar kelimesi, ağın merkezinde ve en baskın tema olarak öne çıkmaktadır. Bu, kavramın diğer tüm terimlerle yüksek düzeyde ilişkilendirildiğini göstermektedir. Benzer şekilde, “göçmenler”, “iç göçler”, “uluslararası göç” ve “kentleşme” gibi anahtar kelimeler de çok sayıda bağlantıya sahip olmaları nedeniyle ağın çekirdek yapısını oluşturmaktadır.

“Suriyeliler”, “İstanbul”, “kadınlar”, “zorunlu göç” ve “kentlileşme” gibi düğümler, ağ görselleştirmesinde görece daha çevresel konumda yer almakla birlikte, yüksek bağlantı sayıları ve tematik ağırlıkları nedeniyle hâlâ önemli alt odak alanları olarak değerlendirilebilir. Bu kavramlar, doğrudan merkezde konumlanan “göçler” ve “göçmenler” gibi terimlerle güçlü ilişkiler kurmakta ve literatürdeki tematik çeşitliliği yansıtmaktadır.

Mekânsal bağlamda, tematik haritalama bulgularıyla da örtüşecek şekilde, “İstanbul” kavramı iç göç ve kentleşme ekseninde belirgin bir yer tutmaktadır. “Gaziantep” daha çok Suriyeli göçmenler bağlamında öne çıkmakta ve uluslararası göç literatüründe önemli bir araştırma odağı haline gelmektedir.

“Kadınlar” teması ise, çalışmalarda çok boyutlu biçimde tartışılmaktadır. Bu bağlamda, kadınların toplumsal yaşama entegrasyonu (Çölgeçen, 2019), kentsel mekânla ilişkileri (Tüm, 2019), kimlik inşa süreçleri (Eski, 2021) ve medya temsilleri (Sözen, 2018) gibi farklı eksenler ön plana çıkmaktadır.

Ağ görselleştirmesinde yer alan “mevsimlik göçler”, “göç politikaları”, “sosyal uyum”, “iş gücü göçü” ve “suç” gibi kavramlar ise daha düşük bağlantı sayılarıyla ağına daha dış çeperinde yer almakta, bu yönüyle lisansüstü tez araştırmalarında henüz daha az çalışılmış ancak potansiyel alt temaları ve örtük yapıları olan konular olarak temsil edilmektedir.

Bu alt temalar arasında yer alan “mevsimlik göçler” konulu tezler, özellikle mevsimlik tarım işçiliği, sosyo-ekonomik etkiler ve yaşam kalitesi gibi konulara odaklanmıştır (Gira, 2017; Havlıoğlu, 2011; Öz, 2019). “Suç” kavramı ise, kentleşme ve göç süreçlerinde ortaya çıkan toplumsal sorunlarla ilişkilendirilirken (Özgen, 2010; Topaloğlu, 2007); “sosyal sorunlar” başlığı ise suç temasından daha geniş bir kapsamlı olarak özellikle eğitim, kadın ve aile gibi alt konular etrafında sosyo-ekonomik çerçevede bir çerçevede ele alınmıştır (İddrisu, 2017; Kılıç, 2019). Bu başlıklar sıklıkla iç göç ve kentleşme kaynaklı tartışmalara odaklanmaktadır.

Ağ görselleştirmesinde yer alan, “bütünleşme” ve “sosyal uyum” kavramları ise hem iç göç hem de göçmen konulu tezlerde yer almakla birlikte; “sosyal uyum”, özellikle Suriyeliler bağlamında daha baskın biçimde öne çıkmaktadır (Çelik, 2016; Şen, 2010; Keleş, 2021).

Genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye’deki göç ve kentleşme odaklı lisansüstü tezlerde iç göç, uluslararası göç ve göçmenlik çerçevesinde belirgin tematik kümelenmeler olduğu görülmektedir. Bu çekirdek temaların çevresinde, Suriyeliler, İstanbul, toplumsal cinsiyet, zorunlu göç gibi konular sıklıkla ele alınan alt odak alanları olarak öne çıkmaktadır. Daha çevresel düzeyde ise, mevsimlik göçler, göç politikaları, sosyal uyum, iş gücü göçü ve suç gibi başlıklar, daha az çalışılmış olmakla birlikte gelişime açık alt temalar olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, iklim değişikliği ile göç arasındaki ilişkiyi doğrudan ele alan yalnızca bir çalışmanın bulunması (Tekin, 2023), bu tür güncel ve giderek önem kazanan konuların tez literatüründe yeterince temsil edilmediğini göstermektedir. Benzer biçimde, afetler ve teknolojik yaklaşımlar gibi tartışmaların da kentleşme ve göç konulu tezlerde belirgin temalara dönüşmediği görülmektedir.

4. Tartışma ve Sonuç

Çalışma kapsamında, Türkiye’de 1979–2024 yılları arasında kentleşme ve göç konulu 540 lisansüstü tez; doğal dil işleme (DDL) teknikleriyle oluşturulan kelime bulutu, yıllara göre anahtar kelime eğilimleri, mekânsal dağılım ve örtük konu modelleme (LDA) teknikleriyle analiz edilmiştir. Böylece, bibliyometrik analiz, farklı veri bilimi teknikleriyle geliştirilerek akademik üretimin dönemsel, tematik ve mekânsal yönelimleri bütüncül bir biçimde ortaya konmak istenmiştir.

Analizlere geçmeden önce, Türkiye’de göç olgusunun, mübadele döneminden itibaren geçirdiği çok katmanlı dönüşümlerin — en azından lisansüstü tezler açısından — akademik alana yansımalarının kısmen gecikmeli olduğunu vurgulamak gerekir. 1950’li yıllarda büyükşehirlerle yönelen iç göç hareketleri ve 1960’lı yıllarda başlayan yurtdışına işçi göçü, lisansüstü tezlerde ancak 1980’li yıllardan itibaren sistematik biçimde ele alınmaya başlanmıştır. 1980’lere gelindiğinde ise yurtdışına yönelik göçlerin önemli bir kısmı yerleşiklik kazanmış, sonraki kuşaklar oluşmuş ve hatta geri dönüş eğilimleri gözlemlenmeye başlamıştır. Benzer şekilde, iç göç hareketleri de bu dönemde farklı evrelerden geçmiş; zorunlu göç, toplumsal cinsiyet gibi çeşitli tartışma başlıklarıyla daha geniş bir çerçevede ele alınmıştır. Bu durum, Türkiye’de kentleşme ve göç olgusuna dair tartışmaların, lisansüstü tezlere eşzamanlı yansımadağını göstermektedir.

Çalışmada elde edilen tezlerin tematik bir değerlendirmesi yapıldığında, kentleşme ve göç konulu tezlerin büyük çoğunluğunun yüksek lisans düzeyinde hazırlandığı görülmektedir. Enstitüler düzeyinde ise, sosyal bilimler ve fen bilimleri enstitülerinin bu alanda önemli bir paya sahip olduğu tespit edilmiştir. Özellikle, sosyal bilimlerde sosyoloji, kamu yönetimi ve coğrafya ana bilim dallarının; fen bilimlerinde ise şehir ve bölge planlama ile mimarlık ana bilim dalları bu konulara yoğun ilgi göstermektedir. Bu dağılım, kentleşme ve göç konularının disiplinler arası bir çerçevede ele alınmaya elverişli olduğunu ortaya koymaktadır.

Tez özetlerinden üretilen kelime bulutu analizinde, en sık geçen kelimelerin “ekonomik”, “kültürel”, “sosyal” ve “toplumsal” olduğu görülmektedir. Bu durum, göçün sadece yer değişiminden ibaret olmadığını; sosyal ve yapısal boyutlarıyla da ele alındığını göstermektedir. “Göçmen”, “Suriyeli” ve “kadınlar” gibi ifadeler ise göçmenlik ve toplumsal cinsiyet temalarının öne çıktığını ortaya koymaktadır. “İç” ve “kırsal” kelimeleri de, kırsaldan kente göçün tezlerde hâlâ önemli bir konu olduğunu göstermektedir.

Yıllara göre anahtar kelime eğilimleri incelendiğinde, 2000’li yıllardan itibaren lisansüstü tezlerde kentleşme ve göç konularına ilginin belirgin biçimde arttığı görülmüştür. 2019 yılı ise en yoğun üretimin gerçekleştiği dönemdir. Türkiye’deki lisansüstü tezlerde “göçmenler”, “iç göçler”, “kadınlar” ve “zorunlu göç” gibi temaların yalnızca dönemsel ilgiler değil, uzun süreli akademik eğilimleri yansıttığı görülmektedir. Yalnızca, Suriyeliler konulu tezler, 2017–2020 arasında yoğunlaşarak bir dönem en çok çalışılan ve sonrasında azalan bir tema olmuştur.

Kelime bulutu ve anahtar kelime eğilim analizi birlikte ele alındığında, tezlerde tematik içeriklerin farklı düzeylerde yansıdığı görülmektedir. Özetlere dayalı kelime bulutu, göçün ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarına yoğun bir şekilde atıf yapıldığını ortaya koyarken; anahtar kelime eğilimleri, çalışmalarda odaklanılan kuramsal ve yapısal çerçeveyi daha doğrudan yansıtmaktadır. Bu durum, bazı kavramların (sosyal ve ekonomik vb.) doğrudan anahtar kelime olarak kullanılmasa da tezlerdeki tartışmalarda merkezî bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Mekânsal analizde ise, tez başlıklarında geçen şehir adları üzerinden Türkiye haritası oluşturulmuş ve en çok çalışılan şehrin İstanbul olduğu tespit edilmiştir. İstanbul’daki çalışmalar iç göçten kentsel dönüşüme, Suriyeli göçmenlerin mekânsal dağılımından kamusal alan ilişkilerine kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Gaziantep, Şanlıurfa ve Diyarbakır gibi şehirler hem zorunlu göç hem de Suriyeli göçü bağlamında dikkat çekerken; Mersin, özellikle Güneydoğu kaynaklı zorunlu göçlerin etkisiyle önemli bir göç araştırma odağı olmuştur. Bu durum, tezlerdeki mekânsal yoğunlaşmanın yalnızca niceliksel değil, aynı zamanda tematik olarak da anlamlı kümelenmeler sunduğunu göstermektedir.

LDA tekniğiyle oluşturulan ağ grafiği, tezlerde geçen anahtar kelimeler arasındaki tematik bağlantıları ortaya koymuştur. İç göç, uluslararası göç ve göçmenlik en baskın temalar olurken; bu çekirdek temaların çevresinde, Suriyeliler, İstanbul, toplumsal cinsiyet, zorunlu göç gibi konular sıklıkla ele alınan alt odak alanları olarak öne çıkmaktadır. Daha çevresel düzeyde ise, mevsimlik göçler, göç politikaları, sosyal uyum, iş gücü göçü ve suç gibi başlıklar, daha az çalışılmış olmakla birlikte gelişime açık alt temalar olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, kentleşme ve göç konulu lisansüstü tezlerin farklı ana bilim dallarında üretilmiş olması, bu alanın disiplinler arası bir çerçevede ele alınmaya elverişli olduğunu göstermektedir. En sık çalışılan temalar arasında iç göç, toplumsal cinsiyet ve zorunlu göç yer almakta; bu konuların, erken dönem tezlerden itibaren akademik ilgisini sürdürdüğü görülmektedir. Buna karşılık, Suriyeliler üzerine yazılan tezler belirli bir dönemde yoğunluk kazanmış; bu dönemde göç konulu tezlerin yaklaşık onda birini oluşturmuş, ancak sonraki yıllarda bu ilgi azalmıştır. Kentleşme ve göç alanında belirli şehirlere odaklanan çalışmalar ise yalnızca niceliksel yoğunlukla değil, bu şehirlerin göç süreçlerindeki özgün durumlarına dayanmaktadır. Ağ analizi ve anahtar kelime eğilimleri teknikleriyle ortaya çıkarılan mevsimlik göç, sosyal uyum ve suç gibi konuların henüz az çalışılmış ancak gelişmeye açık alt temalar olduğunu göstermektedir. Öte yandan, afetler, iklim değişikliği ve teknolojik gelişmelerin göç üzerindeki etkileri gibi güncel ve giderek önem kazanan konuların lisansüstü tezlerde yeterince yer bulmaması, bu alanlarda gelecekte yapılacak araştırmalar için önemli bir açığı ortaya koymaktadır.

Kaynaklar

- Abadan Unat, N. (2002). Bitmeyen göç: Konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Abadan Unat, N. (2015). Türkiye'nin son elli yıllık emek göçü: Yorum, eleştiri, öngörü. M. Erdoğan & A. Kaya (Ed.), Türkiye'nin göç tarihi: 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'ye göçler (ss. 259–274). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akşit, B. (1999). Cumhuriyet döneminde Türkiye köylerindeki dönüşümler. O. Baydar (Ed.), 75 yılda köylerden şehirlere (ss. 173–186). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Alwaheidi, D. (2024). *Göçmenlerin kentsel mekanlar üzerindeki etkisi: İstanbul Taksim Meydanı örneği* (Yüksek lisans tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü). İstanbul.
- Arslan Akay, S. (2019). *Türkiye'de yerel yönetimlerin Suriyeli göçmenlere yönelik uyguladığı sosyal yardım politikaları: Keçiören Belediyesi örneği* (Yüksek lisans tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü). İstanbul.
- Atılgan, B. (1986). *Köyden kente göç ve önleme vasıtaları* (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Ankara.
- Bay, N. (1987). *Şehirleşme olgusu açısından yurtdışına işçi göçü* (Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Ankara.
- Bodur, F. N. (2019). *Tersine göç: İstanbul'dan Giresun'a geri dönüşler* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Şehir Üniversitesi). İstanbul.
- Çelik, G. (2016). *İç göçle gelen hane halkının kentle bütünleşme süreci: Şanlıurfa örneği* (Yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Kahramanmaraş.
- Çölgeçen, G. (2019). *Göç sürecinde (kırdan-kente) kadın emeğinin değişimi: Denizli ili örneği* (Yüksek lisans tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Denizli.
- Düzköylü, A. (1995). *Kırsal alandan kente göç ve gecekondulaşmanın sorunları (İstanbul-Sultanbeyli gecekondulaşma bölgesi)* (Doktora tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). İstanbul.
- Erdoğan, M. M. (2024). *Suriyeliler barometresi 2023: Suriyelilerle uyum içinde yaşamın çerçevesi*. MÜGAM & UNHCR.
- Eski, Y. (2021). *Ulus ötesi göç katılan Antakyalı ailelerde kadınların göç deneyimi ve kendilik algısı* (Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, Göç Enstitüsü). Gaziantep.
- Gira, A. (2017). *Siverek (Şanlıurfa) ilçesinde mevsimlik tarımsal iş gücü göçü ve sorunları* (Yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Van.
- Güçhan, G. (1991). *Toplumsal değişim ve Türk sineması: Kente göç eden insanın Türk sinemasında değişen profili* (Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Eskişehir.
- Havlıoğlu, S. (2011). *Göçebe mevsimlik tarım işçisi ergenlerde yaşam kalitesi düzeyi ve sorun davranışları sıklığı* (Yüksek lisans tezi, Harran Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü). Şanlıurfa.
- İddrisu, Z. (2017). *İç göçün eğitim üzerindeki etkisi: Akkra'da (Gana) başında yük taşıyan kadınlar örneği* (Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü). Ankara.
- İçduygu, A., & Sirkeci, İ. (1999a). Bir ülke, bir aile ve birçok göç: Cumhuriyet döneminde bir toplumsal dönüşüm örneği. O. Baydar (Ed.), 75 yılda köylerden şehirlere (ss. 269–276). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- İçduygu, A., & Sirkeci, İ. (1999b). Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde göç hareketleri. O. Baydar (Ed.), 75 yılda köylerden şehirlere (ss. 249–259). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

- İçduygu, A., Erder, S. & Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye'nin uluslararası göç politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet oluşumundan ulus-ötesi dönüşümlere* (MiReKoç Proje Raporları). Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi. İstanbul.
- Kaygalak, S. (1999). *Zaman ve mekân boyutuyla göç ve kentleşme: Mersin-Demirtaş Mahallesi örneği* (Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Mersin.
- Kayrak, F. Ö. (2019). *1990–2000 yılları arasında zorunlu göçle İstanbul'a gelen Kürt kadınların istihdamı* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). İstanbul.
- Keleş, İ. (2021). *Suriyeli göçmenlerin kentlerde yaşadıkları ekonomik, sosyal ve kültürel sorunların analizi: İzmit ve Gebze örneği* (Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Kocaeli.
- Keleş, R. (2014). *100 soruda Türkiye'de kentleşme, konut ve gecekondu*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kemiksiz, N. (1989). *Yurtdışına işçi göçü ve bu olgunun dönen işçilerin siyasal tutum ve davranışları üzerindeki etkisi* (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi). Ankara.
- Kılıç, Y. (2019). *Türkiye'de iç göçün kentleşme üzerine etkisi: Çerkezköy örneği* (Yüksek lisans tezi, Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Yalova.
- Kıratlı Aktaş, İ. (2019). *İstanbul'daki Suriyeli savaş göçmenlerinin kentsel coğrafya üzerindeki dağılışı* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi). İstanbul.
- Kıray, M. (1999). Sosyo-ekonomik hayatın değişen düzeni: Dört köyün monografik karşılaştırılması. O. Baydar (Ed.), *75 yılda köylerden şehirlere* (ss. 150–162). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Kocatürk, G. A. (2021). Türkiye'de kentleşme ve göç olgusuyla ilgili makalelerin dönemsel olarak incelenmesi. *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 4–27.
- Köymen, O. (1999). Cumhuriyet döneminde tarımsal yapı ve tarım politikaları. O. Baydar (Ed.), *75 yılda köylerden şehirlere* (ss. 1–30). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Kurt, H. (2003). *Türkiye'de kent-köy ilişkisi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Leydesdorff, L. (2001). *The challenge of scientometrics: The development, measurement, and self-organization of scientific communications* (2nd ed.). Universal Publishers.
- Öz, A. (2019). *Kentten-köye mevsimlik göçün tarım sektörüne sosyo-ekonomik etkileri: Konya ili Altınekin ilçesi örneği* (Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü). Konya.
- Özgen, Y. F. (2010). *Türkiye'de göç ve kentleşmenin suç ve suçlulukla ilişkisi: İstanbul örneği* (Yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Ankara.
- Passas, I. (2024). *Bibliometric analysis: The main steps*. Encyclopedia, 4, 1014–1025.
- Price, D. J. D. S. (1986). *Little science, big science*. New York: Columbia University Press.
- Pustu, Y. (2020). *XIX. yüzyıldan XX. yüzyıla Ankara'da göç ve iskan (1816–1918)* (Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Ankara.
- Raan, A. F. J. (2004). Measuring science: Capita selecta of current main issues. In H. F. Moed, W. Glänzel, & S. U. Springer (Eds.), *Handbook of quantitative science and technology research* (pp. 19–50). Dordrecht: Springer.
- Sağlam, S. (2016). *1923-1950 Yılları Arasında Türkiye'de Kent ve Kentleşme Olgusu*.
- Sarı, M. (2004). *Mersin'de kentleşme, göç, bütünleşme ve kent yoksulluğu (Demirtaş Mahallesi örneği)* (Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi). Isparta.
- Şanlı, T. (1988). *İstanbul'un değişik bölgelerinde kırsal yörelerden göçenlerin sağlık ve hastalığa ilişkin bilgi ve davranışlarını etkileyen faktörler* (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü). İstanbul.

- Şen, M. (2010). *Türkiye'deki iç göç ve sosyo-ekonomik uyum süreci: İstanbul'daki Trabzonlular örneği* (Yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Trabzon.
- Şengül, H. T. (2009). *Kentsel çelişki ve siyaset: Kapitalist kentleşme süreçlerinin eleştirisi* (2. bs.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Şimdi, Ş. (2021). *Mahalleye iletişimsel açıdan bakmak: Mersin ili Demirtaş Mahallesi sakinlerinin göçmenlere yönelik bakış açısı* (Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Adana.
- Şimşek, D. (2019). *Dışlık Köyü örneğinde kırsal göçün Alevi kadınlarının nesiller arası toplumsal cinsiyet rollerine etkilerinin analizi* (Yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Ankara.
- Tekin, M. K. (2023). *Küresel iklim değişiminin göçler üzerine etkileri ve Türkiye'ye dair öngörüler* (Doktora tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Van.
- Tekten Aksürmeli, Z. S. (2019). *Suriye'den gerçekleşen göç sonrasında Gaziantep'te yerli ve göçmen yoksulluğu* (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Gaziantep.
- Tiryaki Yenilmez, D. (2023). Deprem ve göç ilişkisi üzerine bir değerlendirme. *Akademik Düşünce Dergisi*, 7, 39-52.
- Topaloğlu, G. S. (2007). *Suç oluşumuna kentleşme ve iç göçün etkilerinin analizi: Ankara örneği* (Yüksek lisans tezi, Kara Harp Okulu Komutanlığı, Savunma Bilimleri Enstitüsü). Ankara.
- TÜİK. (2021). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, 2020* (Yayın No: 37210). Türkiye İstatistik Kurumu.
- Tüm, B. (2019). *Kadın göçmenlerin yeni kent mekanları üzerinden 'sınır' algılarının değişimi: İstanbul kent pratikleri* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). İstanbul.
- Uçar, C. (2019). *Antep'te Suriyeli kadınlar: Emek, zorunlu göç ve şiddet* (Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü). İstanbul.
- UN-Habitat. (2022). *World cities report 2022*. Kenya: United Nations Human Settlements Programme.
- White, M. J., & Lindstrom, D. P. (2005). Internal migration. In D. L. Poston Jr. & M. Micklin (Eds.), *Handbook of population* (ss. 311–346). Boston: Springer.
- Yaşar, B. (2019). *Göçün dini ve sosyal hayat üzerindeki etkisi (Suriye göçü - Harran Konteyner Kent örneği)* (Yüksek lisans tezi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Şanlıurfa.

Research Article

Türkiye’de Kentleşme ve G Konulu Tezlerin Veri Bilimiyle Analizi (1979-2024)

Data-Driven Analysis of Theses on Urbanization and Migration in Türkiye (1979–2024)

Kandemir ATÇEKEN

ğr. Gr. Dr., Mersin Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

kandemira@mersin.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-7131-0968>

Extended Summary

Introduction

Migration and urbanization are two interrelated phenomena that drive significant transformations in the social, spatial, and economic structures of modern societies. In Türkiye, these dynamic processes have evolved through internal migration driven by industrialization and rural disintegration, labor migration abroad since the 1960s, waves of forced migration in the 1990s, and most recently, refugee movements. Türkiye’s migration experience has led to issues such as unplanned urbanization, housing crises, and social integration problems in metropolitan areas, while contributing to demographic decline and economic vulnerability in rural regions.

This study analyzes graduate theses written in Türkiye between 1979 and 2024 on the topics of migration and urbanization, aiming to identify academic trends, institutional distributions, thematic developments, and spatial focuses. The dataset includes 540 master’s and doctoral theses, analyzed through bibliometric methods, natural language processing (NLP), latent dirichlet allocation (LDA) topic modeling, and spatial visualization techniques.

Methodology

Data were collected from the Higher Education Council (YK) Thesis Center database (tez.yok.gov.tr). After searching for theses containing the term "migration" in their titles, 540 were selected for detailed analysis. These theses were processed to extract metadata such as titles, abstracts, keywords, years, universities, institutes, and departments. Python was used for data cleaning and standardization, creating a structured dataset suitable for both statistical and textual analysis.

Key terms were analyzed using word clouds and time-series trend analysis, while abstracts were modeled using LDA to uncover latent themes. In addition, city names mentioned in the thesis titles were mapped onto a geographical visualization of Turkey to analyze spatial concentrations.

Findings

About 80% of the theses were master’s level and 20% doctoral. Most were produced in the social sciences, particularly in Sociology, Public Administration, Geography, and Urban and Regional Planning. The most productive institutions were Istanbul University, Middle East Technical University (METU), and Gaziantep University. Approximately 70% of the theses were written under Social Sciences Institutes.

Word cloud analysis of thesis abstracts revealed frequent usage of terms such as “economic,” “cultural,” “social,” and “societal,” indicating that migration is not merely a spatial relocation but also a socially embedded phenomenon. The prominence of terms like “migrants,” “women,” and “Syrians” highlighted

the significance of refugee and gender-related themes. The frequent occurrence of “rural” and “internal” emphasized the enduring academic focus on rural-to-urban migration in Turkey.

Keyword trend analysis showed a sharp increase in academic interest starting in the early 2000s, peaking in 2019. While terms such as “internal migration,” “forced migration,” and “women” reflect long-term thematic engagement, interest in “Syrians” showed a temporal spike between 2017 and 2020 and has declined since.

Spatial analysis revealed Istanbul as the most studied city, with research ranging from internal migration and informal housing to spatial distribution of Syrian refugees. Ankara was frequently studied due to its central role in planned urbanization. Cities like Gaziantep, Şanlıurfa, and Diyarbakır were prominent due to forced migration and refugee influxes. Mersin, a port city attracting significant forced migration, also stood out as a research hub.

LDA modeling results indicated that, “migrants,” “internal migration,” “international migration,” and “urbanization” formed the central thematic network. Peripheral themes included “Syrians,” “women,” “forced migration,” “integration,” and “social cohesion.” Underexplored topics such as “seasonal migration,” “labor migration,” “crime,” and “migration policies” emerged as potential future research areas.

Discussion and Conclusion

This study presents a comprehensive, interdisciplinary analysis of Türkiye’s graduate theses on migration and urbanization. It highlights the field’s dominant focus on internal migration, gender, and forced displacement, while noting the temporal concentration of refugee-related research around the Syrian crisis. Spatially, thesis concentrations align with cities most impacted by migration, reflecting both academic and real-world relevance.

In conclusion, the fact that graduate theses on migration and urbanization have been produced across various academic disciplines demonstrates that this field is highly suitable for interdisciplinary inquiry. Among the most frequently addressed topics are internal migration, gender, and forced migration—subjects that have consistently been popular since the early years of academic research in this area. In contrast, theses focusing on Syrians gained prominence during a specific period, accounting for approximately one-tenth of all migration-related theses, but interest in this topic has since declined. Studies focusing on specific cities in the context of migration and urbanization are not merely a reflection of numerical concentration but are also rooted in the unique characteristics of those cities in relation to migration processes. Techniques such as network analysis and keyword trend analysis highlight the existence of less explored yet promising sub-themes such as seasonal migration, social integration, and crime. However, the noticeable absence of current and increasingly important issues—such as disasters, climate change, and technological approaches—in graduate-level thesis research reveals a significant gap that presents opportunities for future studies.